

İBTİDAİ SINIF MÜƏLLİMİ HAZIRLIĞI

Sevinc Axundova,
BSU-nun dosenti

E-mail: seva_axundova@inbox.ru

Rəyçi: dos. K. Səmədov,
dos. T. Paşayev

Açar sözlər: peşəkarlıq, standart, etika, peşə, ixtisas, qabiliyyət, ibtidai sinif müəllimi, keyfiyyət
Ключевые слова: профессионализм, стандарт, этика, профессия, специальность, способности,

учитель начальных классов

Key words: professional, standard, etika, profession, specially, teacher, primary school

Pedaqoji kadrların hazırlanması dövlətin rəhbərliyin daim diqqət mərkəzində olan bir problemdir. Problemin həllinə dair geniş islahatlara isə XXI əsrin əvvəllərindən başlanılmışdır. Müəllim hazırlığının yaxşılaşdırılması naminə "Müəllim peşəsinin professioqramı" işlənib hazırlandı, pedaqoji kadr hazırlığında ikipilləli sistemə (bakalavriat, magistratura) keçildi, onu təmin edən dövlət standartlarının tətbiqinə başlandı. Fasiləsiz Pedaqoji Təhsil üzrə Koordinasiya Şurası fəaliyyətə başladı, ibtidai təhsil pedaqogikası və metodikası ixtisasının çərçivə kurikulumu hazırlandı və həyata keçirildi.

Ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafında müsbət dəyişikliklərin baş verdiyi demokratik təsisatların yarandığı, qloballaşma prosesinin geniş vüsət aldığı, dövlət quruculuğunun uğurları bu gün təhsil sisteminin inkişafını, yeni islahatların, layihələrin tətbiqini labüd etmişdir. Keyfiyyətli müəllim kadrlarının hazırlanması, onların səriştəliliyinin artırılması problemini önə çəkmişdir. Bunun üçün respublikanın davamlı, dayanıqlı, rəqabət qabiliyyətli inkişafını təmin etməyə, insan kapitalının yetişməsinə xidmət edən, insan resurslarının yetişdirilməsini reallaşdıran təhsil sistemini yaradacaq "Dövlət strategiyası" qəbul edilmişdir. Təhsilin inkişaf strategiyasında müəllimlərin, pedaqoji kadrların üzərinə düşən vəzifələr göstərilir:

Ölkənin modernləşməsi üçün zəruri olan insan kapitalını inkişaf etdirmək;

Məsuliyyəti dərk edən, demokratik prinsiplərə, milli ənənələrə, insanın hüquq və azadlıqlarına hörmətlə yanaşan, azərbaycançılıq ideyalarına sadıq qalan, müstəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş yetişdirmək.

Milli-mənəvi, ümumbəşəri dəyərləri qoruyan, onu inkişaf etdirən, geniş dünyagörüşlü, təşəbbüskar, nəzəri və praktik bilik və bacarıqlara yiyələnən, müasir təfəkkürlü, rəqabət qabiliyyətli kadrlar yetişdirmək;

Sistemləşdirilmiş bilik, bacarıq və vərdislərin mənimsənilməsini, təhsil alanları ictimai həyata və səmərəli əmək fəaliyyətinə hazırlamaq.

Göstərilən vəzifələri yerinə yetirəcək müəllimlərin, o cümlədən ibtidai sinif müəllimlərinin pedaqoji fəaliyyəti zəruri qabiliyyətlərə malik olması vacib şərtlərdəndir. Müəllimlərin pedaqoji fəaliyyətinə dair qabiliyyətləri aşağıdakılardır:

Əsas pedaqoji qabiliyyətlər:

Ekspressiv - Söz və qeyri-verbal üsullar vasitəsi ilə fikri aydın və obrazlı ifadə etmək;

Didaktik - Materialı başa düşülən və möhkəm qavranılan formada çatdırmaq, təlim-tərbiyə prosesini effektiv qurmaq;

Avtoritar - Şagirdlərin hörmətini qazanmaq, yüksək nüfuzə sahib olmaq, müəllim adını yüksəltmək;

Elmi-pedaqoji - Pedaqoji xarakter daşıyan elmi-tədqiqat işində iştirak etməklə, yeniliyə can atmaq, yaradıcılıqla, eksperimentlər keçirərək işləmək, həmkarlarının təcrübəsini sistemativ olaraq öyrənmək;

Sevinc Axundova

Perspektiv - Şagirdin daxili aləmini başa düşmək, onun psixoloji halını duymaq, məşğələlərə, müəllimlərə münasibətini aşkar etmək;

Kommunikativ - Digər insanlarla, xüsusilə şagirdlərlə ünsiyyətə girmək və onlarla səmimi münasibətləri qoruyub saxlamaq;

Təşkilati - vaxt itirmədən, mütəşəkkil məşğələni, sinif saatını, istirahət gecəsini, valideyn iclasını, ekskursiyaları hazırlamaq və keçirmək;

Major - mürəkkəb münaqişənin qarşısını almaq, gərginliyi götürməyə, təlim prosesini fəallaşdırmağa köməklik edən yumor hissəsinə malik olmaq;

Diqqətin mərkəzləşdirilməsi və paylanmasına dair - bütün təlim qrupunu, hamını diqqət mərkəzində saxlamaq, öz nitqinə, hərəkətlərinə, ifadəsinə nəzarət etmək;

Qnostik - Şəxsi pedaqoji fəaliyyəti analiz etməklə, qrupdaxili münaqişələri aşkar etmək və aradan qaldırmaq;

Konstruktiv - Şagirdlərin gələcəyini, təlimin nəticələrini görə bilmək, qarşıda duran işi planlaşdırmaq, hərtərəfli inkişafa yönəlmiş tədbirləri təşkil etmək.

Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa, digər qanunvericilik aktlarına və "Təhsil prosesi iştirakçılarının etik standartlar modeli"nə uyğun hazırlanmış Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 16 may 2014-cü il tarixli 600 nömrəli əmri ilə təsdiq edilmiş "Müəllimin etik davranış qaydaları"nda etik davranış prinsipləri, təhsil sahəsi işçilərinin qarşılıqlı münasibətlərinin əsas xüsusiyyətləri müəyyən edilmişdir. Qaydaların tətbiqində əsas məqsəd təhsil müəssisələrində sağlam, işgüzar durumun bərqərar olmasına, vətəndaşların təhsil müəssisəsinə və müəllimə etimadının artırılmasına, müəllim nüfuzunun yüksəldilməsinə nail olmaqdır. Müəllimin peşə fəaliyyətində, etik davranış qaydalarında qanunun aliliyi, vicdanlılıq, peşəkarlıq və fərdi məsuliyyət, loyallıq, mədəni davranış, qərəzsizlik, gender bərabərliyi, ictimai etimad, konfidensiallıq kimi prinsiplər əsas götürülür. Orada müəllimin təhsilalanlarla, kollektivlə, ictimaiyyətlə, münasibətlərinə aydınlıq gətirilir. Azərbaycan Respublikası ilə müəllim kadrları arasında açıq hüquqi bərc və sədaqət münasibətlərini təsdiq edən "Müəllim andı" verilmişdir.

Təhsilimiz öz ixtisasını dərinləndirən, pedaqoji, psixoloji, metodik hazırlıqlı, peşəsinə sevhən, onunla qürur hissi yaşayan, uşaqları anlayan, onlara fərdi yanaşan, onlarla əməkdaşlığı bacaran, davranışı, geyimi, sağlamlığı ilə nümunə olmağa layiq müəllimlərin, xüsusilə ibtidai sinif müəllimlərinin yetişdirilməsi ilə yüksək inkişaf səviyyəsinə qalxa bilər. Yalnız belə müəllimlərlə keçmiş irsi yaşada bilər, reallığı görə, dərk edən, gələcəyi, cəmiyyətin inkişafını təsvir edən, onun inkişafına töhfələr verən şəxsiyyətlərin yetişdirilməsi mümkündür.

Ümumtəhsil məktəblərində ibtidai təhsil mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Səviyyəli, cəmiyyət üçün yararlı, yaradıcı şəxsiyyətlərin yetişdirilməsinin əsası ibtidai təhsil pilləsində qoyulur. Ona görə də ibtidai sinif müəllimi hazırlığına daha ciddi yanaşılır.

Azərbaycanda ibtidai sinif müəllimi hazırlığının əsas problemlərindən biri məzunların əldə etdiyi təlim nəticələrinin qənaətbəxş olmamasıdır. Səbəb isə müəllim hazırlayan qurumların bazarın tələbləri əsasında işini qurmamasındadır. Müəllim hazırlığına təsir edən amillərə müəllimlik peşəsinin nüfuzu, statusu, tələbələrə motivasiyası, peşə seçimində səhvə yol verməməsi, onu sevərək seçməsi, təlimə yanaşma səviyyələri, təhsil proqramının keyfiyyətli tətbiqi, müasir tələbləri ödəyən maddi-texniki bazanın yaradılması, ondan səmərəli istifadə edilməsi və s. aiddir. Bu amillər təhsil müəssisələrində əsas keyfiyyət şərti olan peşəkarlığı əhatə edir. Peşəkar ibtidai sinif müəllimi hazırlığı peşəkar pedaqoji kollektivdə reallaşa bilər. Pedaqoji fakültənin yetişdirdiyi məzunların malik olacağı peşəkarlıq göstəriciləri aşağıdakı kimi ümumiləşdirilmişdir. Peşəkar müəllimin gözlənilən nəticələri:

Şagirdlərin ehtiyaclarını hiss edir;

Özünü və peşəsinə şagirdlərə sevdirdir;

Şagirdlərinin yüksək səviyyəli nailiyyətlərə nail olmasına səy göstərir;

Dərsi müasir tələblərə uyğun qurur;

Məşğələni lazımı səviyyədə idarə edir;

Şagirdlərinə yaradıcı, mənəvi zənginliyə malik şəxsiyyət nümunəsi göstərir;

Şagirdlərlə əməkdaşlıq edir;

Nizam-intizamlı, səliqəli, özünə inamli, vətənpərvər, mənəvi dəyərlərə malik kollektiv yaradır;

Şagirdlərə öyrənmək, sağlamlığına diqqətli olmaq mühiti yaradır;

Təlimi müasir tələblər baxımından planlaşdırır;

Şagirdlərin bilik və bacarıqlarını obyektiv qiymətləndirir;

Təhsilini, bilik və bacarığının inkişafına səy göstərir;

Öz fəaliyyətində milli və fənn kurikulumunun tələblərinə əsaslanır.

Çox təəssüf ki, saydığımız peşəkarlıq göstəricilərini tam ödəyən müəllimlərimizin sayı çox deyildir. Yüksək səviyyədə peşəkarlıq keyfiyyətlərini nümayiş etdirən müəllimlərimiz, o cümlədən sinif müəllimləri çoxdur. Lakin respublika məktəblərində bu keyfiyyətlərə məhəl qoymayanlara, etik davranış nümayiş etdirməyənlərə də rast gəlinir. Həyat boyu fasiləsiz öyrənmə prinsiplərini gözləməyən müəllimlər təhsilə müasir yanaşma nümayiş etdirə bilmirlər. Gələcəyin müəllimi olacaq tələbələr də işinə, dərslərə məsuliyyətlə yanaşmayan, bu peşəyə təsadüfən gələn, müəllim üçün vacib olan keyfiyyətlərə əhəmiyyət verməyən, hətta peşəsini sevməyən, ali təhsil xatirinə gələnlər də vardır. Bu isə hər kəsin öz yerini tapmamasına, müəllimlik peşəsini seçənlərin digər sahələrdə təhsil almasına səbəb olur.

Müəllim hazırlığı ilə məşğul olan ali məktəblərdə də müvafiq öyrədici mühitin olmaması peşəkar müəllim kadrlarının hazırlanmasını məhdudlaşdırır. Ali məktəblərimizdə hələ də təhsilin inkişafına dair sənədlərin - Təhsil qanunu, təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Respublikada fasiləsiz pedaqoji təhsil və müəllim hazırlığının konsepsiyası və strategiyası, milli və fənn kurikulumları, məktəbdaxili qiymətləndirmə problemləri və digərlərinin tələbləri əsasında dərslər, dərslər və metodik vəsaitlərin işlənilməməsidir. Pedaqogika, psixologiya və digər fənlər keçmişin nəzəriyyə xarakterli dərsləkləri üzrə tədris edilir. Təhsilə yeni yanaşma baxımından işlənilmiş praktik xarakterli dərsləklərə tələbə müstəqil iş mövzularının tədqiqinə kömək edəcək əsərlərin, metodik vəsaitlərin, tövsiyələrin nəşr edilməsinə ehtiyac artmışdır. Dərslərin nəticəyönümlülük prinsipi əsasında qurulması keyfiyyətə müsbət təsir göstərir. Tələbələrin müstəqil işlərinin praktikaya, tədqiqatçılığa əsaslanması, hazır işlərin təqdimatının təşkilində də çatışmazlıqlar mövcuddur. Peşəkarlıq göstəricilərinə malik ibtidai sinif müəllimi hazırlığının yaxşılaşdırılmasında peşənin seçilməsi ilə ali məktəblərə qəbul mərhələsindən başlanılmalıdır. Müəllimlik ixtisasının seçiminə həssaslıqla yanaşılmalıdır. Bu peşəni sevməyən və peşəyə uyğun keyfiyyətləri: səbirlik, təmkinlilik, uşaqları sevmək, bilikləri uşaq səviyyəsinə uyğun ötürmək, şagirdlərlə əməkdaşlıq etmək, şagirdlərin ehtiyaclarını anlamaq, onları ödəmək, şəxsi təhsilini daim artırmaq, təhsilin inkişafını izləmək və ona töhfələr vermək kimi bacarıqlara sahib olmayan abituriyentlərin bu sahəyə gəlməsinə yol verilməməlidir.

Auditoriyada peşəni sevərək seçən tələbələrlə işləmək, onları peşəkar səriştəli müəllim kimi yetişdirmək o qədər də çətin deyildir. İkinci problem isə dərslərin təşkili, istifadə olunan mənbələrin, öyrədici mühitin və qurumun maddi-texniki bazasının yaradılmasıdır. Kadr hazırlığının təməli ümumtəhsil məktəblərində qoyulsa da, peşəyə yiyələnmə mərhələsi ali məktəblərə qəbuldan başlayır. Ali məktəblərə qəbulun test yolu ilə aparılması təqdirəlayiqdir. Lakin bəzi sahələrdə, xüsusilə, müəllim kadrlarının hazırlanmasında bu yol özünü doğrultmur. Seçimdə səhvlərə, aşağı bal toplayanların müəllimliyə, yiyələnmələrin ali məktəbə qəbul xatirinə qəbul olunanların sayı digərlərini üstələyir.

Tədqiqat nəticəsində məlum oldu ki, ibtidai sinif müəllimliyinə daxil olan tələbələrin 30-40 faizi bu sənəti seçmədiyini, təsadüfən, yaxud valideynlərinin təsiri ilə buraya düşdüklerini etiraf edənlərdir. Belə məzunlar ali məktəbi bitirdikdən sonra öz sənətində işləmirlər və ya könülsüz, məcburiyyət nəti-

cəsində işləyirlər. Bu da təhsilin inkişafına, təhsilin əsas məqsədi olan hərtərəfli şəxsiyyətlərin yetişməsinə, gənclərin müəllimlik peşəsindən uzaq düşməsinə səbəb olur. Eyni zamanda belələri bu sahəni seçənlərin, sevənlərin yerini tutmuş olurlar. İbtidai sinif müəlliminin ensiklopedik biliyi, savadlı yazısı və oxusu, nitqi, rəsm, musiqi, texnologiyadan baş çıxarması, yüksək mədəniyyəti, uşaqlara sevgisi, psixoloji durumu nəzərə alınmalıdır. Lakin testlə qəbulda bu keyfiyyətləri müəyyən etmək mümkün olmur. Ona görə də ibtidai sinif müəllimliyinə qəbul zamanı abituriyentlərin qabiliyyət testindən keçirilməsi problemin həllinə kömək edər. Müəllim hazırlığında ikinci əsas çatışmazlıq ali məktəb fənlərinin məzmununda, sayında, əsas məqsədə xidmət etməsindədir. Belə ki, ali məktəbin pedaqoji kadr hazırlayan fakültələrində 20-30 il bundan əvvəlki fənlər tədris planında əsas yeri tutur. Təhsilin, fənlərin tədrisinin yeni məzmun, forma və metodları işlənməmiş, yaxud cüzi dəyişiklik edilmişdir. Tələbələr köhnə dərslər və dərslər vəsaitləri ilə işləməli olurlar. Bir sıra mövzular onlar üçün köhnə, anlaşılmaz olur. Dərslər, dərslər və metodik vəsaitlərin bəziləri kəsil əlifbası ilə yazılan əsərlərdir. Bütün bunlar tədrisin müasirləşdirilməsini ləngidir.

Ali məktəblərdə mühazirə və seminarlar, köhnə planlaşdırma, üsul və vasitələrlə mühazirəni oxu və danış üsulu ilə aparılır. Bu isə tələbələrin məntiqi, tənqidi, yaradıcı təfəkkürünün inkişafını təmin etmir. Ali məktəb imtahanlarının da test üsulu ilə aparılması tələbələri əzbərciliyə yönəldir, düşüncülük fikirlərin, araşdırma, tədqiqat aparma, müqayisə etməsinə, obyekt və hadisələr arasındakı əlaqələri, asılılığı dərk etməsinə çətinlik törədir. Ali məktəblərdə tədrisin gedişinə yenidən baxılması tələbələrin təşəbbüskarlığını artıran, təfəkkürünü, yaradıcılığını inkişaf etdirən forma, məzmun, öyrənmə yollarına, müstəqil işlərin təqdimatının aparılmasına diqqət artırılmalıdır.

Problemin aktuallığı. Təhsilin islahatlar dövründə peşəkarlıq göstəricisinə malik ibtidai sinif müəllimi hazırlığı məsələləri işıqlanır.

Problemin yeniliyi. Təhsilin məqsəd və vəzifələrini həyata keçirmək üçün gələcək peşəkar ibtidai sinif müəllimi hazırlığının modeli əsaslandırılıb.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədəki tövsiyələri ibtidai sinif müəllimi hazırlığı ilə məşğul olan qurumlar nəzərə ala bilərlər.

ƏDƏBİYYAT

- 1.Səmədli E. Azərbaycanda pedaqoji kadr hazırlığına təsir edən amillər və müəllim hazırlığı proqramlarının keyfiyyət göstəriciləri. Müəllim hazırlama siyasəti və problemləri V beynəlxalq konfransın materialları. Bakı, 2015.
2. Dadaşova A. Təhsil siyasəti, Bakı, 2005.
3. Azərbaycanda müəllimlərin peşəkarlıq səviyyəsinin inkişaf etdirilməsi: Qarşıya çıxan problemlər və əldə olunan nailiyyətlər. Bakı, 2005.
4. İbrahimov F., Hüseynzadə R. Pedaqogika. I cild, Bakı, 2013.

S. Akhundova

HAILING OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS SUMMARY

The article is devoted to the training of primary school teachers. As the main problem deals with the strengthening of the authority of teachers, in particular teachers of primary school. It focuses on issues to improve and selection the students reception system, arriving at the pedagogical department.

C.Ахундова

ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ РЕЗЮМЕ

Статья посвящена подготовке учителей начальных классов. Основная цель статьи связана с вопросами укрепления авторитета учителей, в частности учителей начальных классов. В статье также освещаются вопросы подготовки и развития профессионализма учителей начальных классов в период реформ в сфере образования. В заключение статьи автором представлены рекомендации по подготовке учителей начальных классов.

Redaksiyaya daxil olub: 13.05.2016